

**Вон. проф. д-р Елизабета Спироска**Факултет за правни науки, Меѓународен Славјански Универзитет  
Република Северна Македонија

## ОСНОВНИ НАЧЕЛА НА МЕДИЈАЦИЈАТА

**АПСТРАКТ:** Под медијација се подразбира структуриран процес, без разлика како е именуван, во кој две или повеќе странки кои се во спор се обидуваат сами, врз доброволна основа да постигнат спогодба, со помош на медијатор. Како основни принципи на кои се заснова медијацијата, кои што се најшироко и вообичаено прифатени, може да се окарактеризираат следните: доброволност, рамноправност и еднаквост на страните, доверливост, флексибилност, неформалност и неутралност. Овие начела индивидуално или во комбинација, влијаат врз насоката на секоја постапка на медијација и се корисни алатки за нејзиниот успех, без разлика каде се практикуваат.

**КЛУЧНИ ЗБОРОВИ:** медијација, основни принципи.

## MEDIATION BASIC PRINCIPLES

**ABSTRACT:** Mediation means a structured process, however named or referred to, whereby two or more parties to a dispute attempt by themselves, on a voluntary basis, to reach an agreement on the settlement of their dispute with the assistance of a mediator. This process may be initiated by the parties or suggested or ordered by a court or prescribed by the law of a state. The basic principles on which mediation is based, which are the most widely and commonly accepted, can be characterized as the following: voluntariness, equality and equity of the parties, confidentiality, flexibility, informality and neutrality. These principles, individually or in combination, influence the direction of any mediation procedure and are useful tools for its success, regardless of where they are practiced.

**KEY WORDS:** mediation, basic principles.

### ВОВЕД

Под медијација се подразбира структуриран процес, без разлика како е именуван, во кој две или повеќе странки кои се во спор се обидуваат сами, врз доброволна основа да постигнат спогодба, со помош на медијатор.<sup>1</sup> Секое трето лице кое е ангажирано да спроведе медијација на ефективен, непристрасен и компетентен начин, без оглед на називот или професијата на тоа трето лице во конкретната држава членка и без оглед на начинот на кој тоа лице е назначено или задолжено да ја спроведе медијацијата.<sup>2</sup> Правилата кои се однесуваат и со кои се регулира медијацијата во различни држави и различни организации кои нудат медијаторски услуги, не ги содржат истите принципи. Затоа анализа на основните начела на медијацијата може да се направи само по цена на намерно занемарување на овие разлики, па дури и тенденцијски и индикативно. Сепак, како основни принципи на кои се заснова медијацијата, кои што се најшироко и вообичаено прифатени, може да се окарактеризираат следните: доброволност,

<sup>1</sup> Директива 2008/52/ЕУ, член 3 (а).

<sup>2</sup> Директива 2008/52/ЕУ, член 3 (б).

рамноправност и еднаквост на страните, доверливост, флексибилност, неформалност и неутралност. Овие начела индивидуално или во комбинација, влијаат врз насоката на секоја постапка на медијација и се корисни алатки за нејзиниот успех, без разлика каде се практикуваат. И покрај тоа што се едноставни, нивното спроведување во текот на постапката, може да претставува вистински предизвик.

## 1. НАЧЕЛО НА ДОБРОВОЛНОСТ

Медијацијата по дефиниција е доброволна. Доброволниот карактер на медијацијата, пред сè, значи дека ако едната страна на спорот сака решавање на спорот со медијација, но другата страна на спорот не го сака тоа, медијацијата не може да се процесуира. Исто така, медијаторот не може да принуди било која од странките на спорот да присуствува на иницијалниот состанок за медијација. Доброволниот карактер на медијацијата уште се изразува и преку определбата дека никој не може да ги принуди страните воопшто да постигнат спогодба со медијација и секоја од страните самостојно одлучува дали да прифати или не определено решение на спорот. Уште повеќе, принципот на доброволност не е ограничен само на претходно наведеното, туку овој принцип се почитува и се остварува во текот на целата постапка на медијација и ја вклучува и можноста секоја од страните да се повлече од постапката во секое време.<sup>3</sup>

Меѓународните инструменти кои што се однесуваат на медијацијата, нејзината доброволна природа ја издигнуваат на степен на еден од основните столбовите на постапката, застапен во секоја нејзина фаза. Во тој контекст особено ќе ги истакнеме следните суштински исти, а по содржински и формален израз, различни меѓународни правила.

Модел-законот на УНЦИТРАЛ дава посебна улога на овој принцип: во членот 4 определува дека постапката на помирување може да биде поведена на барање на суд, на арбитражен орган или надлежен државен орган, но започнува тогаш кога странките ќе се согласат да се вклучат во таква постапка, а со членот 3 определува дека со исклучок на одредбите член 2 и став 3 од членот 6 (кои се однесуваат на правичниот третман на странките)<sup>4</sup>, страните може да се согласат да ги исклучат или пак да ги изменат одредбите на Модел-законот.<sup>5</sup> Вклучувањето на оваа одредба е израз на принципот дека целиот концепт на медијација зависи од волјата на страните односно автономијата на страните.

Во Директивата 2008/52/EУ принципот на доброволност се разгледува преку можноста државите да ги практикуваат двата основни стилови на медијација: доброволна и задолжителна. При тоа, Директивата ги легитимира различните обиди за поттикнување на страните да седнат на заедничка маса како што се клаузулата за користење на медијација пред судење или со закон наметнати санкции за не пристапување кон медијацијата за решавањето на определен вид спорови. Имено, очекувањата се сите страни да учествуваат во процесот на медијација во добра волја и верба, но страните и/или медијаторот имаат слобода да го напуштат процесот во секое време. Страните не можат да бидат принудени (на било кој начин: со договор, од страна на судијата или пак со закон) да постигнат

<sup>3</sup> Види: Alexander, Nadja Marie. Global trends in mediation. Vol. 1. Kluwer Law International (2006): 292; AIA. European Mediation Training for Practitioners of Justice: A Guide to European Mediation. Association for International Arbitration (ed.) maklu Antwerpen Apeldoorn Portland (2012): 141.

<sup>4</sup> Тоа се единствените два члена од Модел-законот кои имаат задолжителен карактер.

<sup>5</sup> Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17), параграф 30-31, 127-134 и 155.

спогодба во процесот на медијација и со ваквата содржинска определеност во целост е испочитуван принципот на доброволност на медијацијата и во Директивата 2008/52/EУ.

И покрај вака на прв поглед, едноставното и недвосмислено објаснување на доброволната основа на медијацијата, сепак забуна внесува фактот дека страните кои би требало „*bona fides*“ да учествуваат во постапката за медијација, всушност често се појавуваат и без намера за учество во постапката.<sup>6</sup> Овој факт се поврзува со два основни стандарди кои се оформувале и сè уште се оформуваат низ практикувањето на медијацијата. Првиот стандард, кој е во пораст, се однесува на ситуациите кога судот ги упатува странките на медијација од едноставна причина да ги задоволи барањата (најчесто на законските решенија) за употреба на АДР или конкретно за употреба на медијацијата како алтернатива на судењето. Судот може да им „нареди“ на странките на спорот да се појават во постапка на медијација, меѓутоа не може да им „нареди“ да учествуваат во истата или да го решат случајот. Поради процедурални причини некои странки и адвокати се појавуваат само за да ги задоволат ваквите побарувања на законот и/или судот, а тоа резултира со губење на време и финансиски ресурси. Некои практичари, како решение предлагаат можност, во ваквите ситуации судовите да изрекуваат парични казни на странките на спорот.<sup>7</sup> Другиот стандард се оформува од буџетските и временските ограничувања кои за постапката на медијација ги поставуваат рамките на правниот систем.<sup>8</sup>

Медијаторот може да користи широк спектар на пристапи за да им помогне на страните во постигнувањето на спогодба. Меѓутоа тие пристапи не смее да доведат до повреда на начелото на доброволност. Така тој може да ги поттикнува страните да учествуваат во медијацијата кога му се чини разумно дека не се исцрпени сите можности за постигнување спогодба, а тоа поттикнување да не претставува повреда на начелото на доброволност. Спротивно на тоа пак, примери на однесување кои го кршат принципот на доброволност вклучуваат: присилување на страната да продолжи со учество во постапката откако кажала дека сака да ја прекине постапката на медијација, мислење или евалуација на спорот прибавено на принуден начин или/и покрај противењето на странките, користење на навредлив јазик, закана дека ќе биде направен извештај до судот во врска со однесувањето на некоја од страните кои учествувале во постапката на медијација.

6 Тука пред се станува збор за медијацијата поврзана со судот за чие спроведување финансиските средства не паѓаат на товар на страните.

7 Медијаторите истакнуваат дека странките бидејќи не вложуваат директно пари во оваа постапка за медијација, истата не ја сфаќаат сериозно и воопшто немаат почит за времето на медијаторот, а тој е всушност оној кој во овие ситуации најмногу вложува и се посветува, бидејќи ги нуди своите услуги или бесплатно или со особено намалена висина за доброто на јавноста. Така медијаторот, професор по правни науки (медијација/арбитража) и арбитер (Superior Court Judicial Arbitrator) Доналд Крипе (Donald Cripe) вели дека најголемите фрустрации како медијатор ги доживува кога иако странките на спорот од почетокот на постапката имаат непроменлив став „не“, тие бесцелно чекаат да истече времето и така да се стави крај на постапката за медијација. Види: Don Cripe. „Mediation is Always... Voluntary?“. Mediate. September, 2013. Достапно на: <http://www.mediate.com/articles/CripeD7.cfm>.

8 На пример, согласно ваквите програми за медијацијата поврзана со судот, на страните им се даваат три часа за да го решат спорот со медијација, при што во тоа време се вклучени и подготовката за медијација и постапката на медијација. Додека некои случаи може да се решат и оваа тесна временска рамка, сепак повеќето не можат.

## 2. НАЧЕЛО НА ДОВЕРЛИВОСТ

Доверливоста се разгледува како основа за сите процеси коишто спаѓаат во корпусот алтернативно решавање на спорови, во тој контекст и за медијацијата и често се цитира како нивна најголема предност. Општо правило е дека она што се случува во медијацијата е доверливо.

Доверливоста како начело има три компоненти кои се согледуваат во следните односи: медијатор-страна; медијатор-судија и односот на постапката на медијација кон јавноста. Нема сомнеж дека страната во постапката на медијација мора да има доверба во медијаторот за да може да му ги довери сите информации кои не би ги изнела во постапка пред суд. Затоа општо прифатено е решението во случај постапката на медијација да не заврши со постигнување на спогодба, медијаторот не смее да разговара со судечкиот судија за постапката на медијација која била спроведена и не смее да му пренесува информации до кои дошол во текот на истата. Исто така, доколку странките го предложат за сведок медијаторот во судска постапка, тој може да одбие да сведочи за факти кои ги дознал во текот на постапката на медијација, бидејќи тој има обврска да ги чува во тајност таквите информации. Тајноста на постапката на медијација, значи и дека трети лица без согласност и одобрување од страните, не може да присуствуваат на постапката. Доколку пак страните се согласат во постапката на медијација да присуствуваат трети лица (најчесто, тоа се студенти или медијатори приправници) овие трети лица се должни да потпишат изјава за доверливост, а страните се должни да потпишат изјава за согласност за нивното присуство. Ваквата содржинска поставеност на ова решение е значајно не само од правен, туку и од практичен аспект, бидејќи искреноста на страните може да биде од суштинско значење за успешноста на медијацијата.

Доверливоста се истакнува како есенцијален елемент преку кој се промовира медијацијата на пазарот.<sup>9</sup> А меѓународните и домашните извори на правото за медијација, ја поставуваат како клучно начело на медијацијата. Прашањето кое што се наметнува е дали начелото на доверливост е апсолутно или има исклучоци.

Една од целите на Модел-законот на УНЦИТРАЛ е постигнување униформност на пристапите на различни држави во однос на прашањата за доверливоста и употребата на доказите и исклучоците во врска со таа употреба. Решенијата кои се однесуваат на доверливоста на постапката на медијација детално се разработени во овој Модел-закон,<sup>10</sup> а како крајна цел од почитувањето на овој принцип се очекува да се поттикне отворена и искрена комуникација и размена на информации помеѓу помирувачот и полесно постигнување конечно решавање на спорот.

Членот 7 од Директивата 2008/52/EУ кој се однесува на принципот на доверливост, е еден од единствените два члена (заедно со членот 6) на оваа Директива кои имаат задолжителен карактер.<sup>11</sup> Во членот 7.1 од Директивата 2008/52/EУ се утврдува должност за почитување на начелото на доверливост од медијаторот и секое трето лице вклучено во постапката за медијација. На истиот начин и судот не смее да нареди оддавање на набројаните факти и докази во

<sup>9</sup> Поопширно види: Field, Rachael, and Neal Wood. "Marketing Mediation Ethically: The Case of Confidentiality." *Queensland U. Tech. L. & Just. J.* 5 (2005): 143.

<sup>10</sup> Види: член 8, 9 и 10 од Модел-законот на УНЦИТРАЛ. Исто така види: Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17) параграф 74-81 и 164 и A/CN.9/487, параграф 130-134, Види: A/CN.9/WG.II/WP.115 параграф 29-35, A/CN.9/WG.II/WP.110, параграф 98-100 и A/CN.9/WG.II/WP.108, параграф 16 и 18-28.

<sup>11</sup> Види и член 6.1 од Директивата 2008/52/EУ.

членот 7.1. во судска постапка, а ако таквите факти или докази бидат доставени од странката, судот ќе ги смета за недопуштени. Исклучок од ваквото правило има во следните три случаи: а) доколку барањето се однесува на примена или извршување на спогодбата постигната со медијација; б) кога е потребна заштита на правниот поредок и посебно кога е потребно да се осигура заштита на деца или заштита од повреда на физичкиот и психичкиот интегритет; в) ако медијаторот и странките се согласат со тоа. Ако одреден доказ, доколку не би бил употребен во постапката за медијација, би се сметал за допуштен, со самото тоа што бил употребен во медијацијата не станува недопуштен. Со оваа одредба се настојува да се спречи злоупотребата на правата, односно употребата на одреден доказ во постапката на медијација само со цел истиот да не може да се употреби во подоцнежна судска постапка. Во поглед на обврската за доверливост, примарен извор е она што страните го договориле меѓу себе, но Директивата, покрај можноста страните да се договорат поинаку, предвидува и два исклучоци од правилото за доверливост на постапката: прво, кога тоа го бара јавниот поредок на засегнатата држава членка и особено кога е потребно да се обезбеди заштита на најдобрите интереси на децата или заштита од повреда на физичкиот или психичкиот интегритет на лицето и второ, кога обелоденувањето на содржината на спогодбата е потребно за да може истата да се примени или спроведе.<sup>12</sup>

Советот на Европа во Препораката Rec (2002)<sup>10</sup> определува дека информациите за постапката на медијација се доверливи и не смеат да бидат употребени после таа постапка, освен ако постои согласност на страните или ако тоа го одобрува националното право.

Во врска со доверливоста, во „Принципите за однесување на медијаторите“ на Институтот за арбитри и медијатори на Австралија (IAMA)<sup>13</sup> е содржано следното: „Разумните очекувања на странките во однос на доверливоста, ќе бидат исполнети од страна на медијаторот. Очекувањата на страните за доверливоста зависат од околностите на постапката за медијација и странките може да направат секакви договори. Медијаторот, без претходна дозвола од сите странки на спорот или ако тоа не го бара законот или јавниот интерес, нема да открива било што за кое страните на постапката на медијација очекуваат да биде доверливо“.<sup>14</sup>

Актуелните законските решенија на државите од европско континенталниот правен систем кои се однесуваат на медијацијата, содржат одредби за заштита на доверливоста на постапката на медијација. На ниво на материјалното право, доверливоста е регулирана преку лицата кои имаат обврска да го почитуваат ова начело: странките, медијаторите, законските застапници и полномошниците на странките, лицата кои вршат административни работи во постапката на медијација, преведувачите и други, но и судиите (кога станува збор за судска медијација). Процесното право, дополнително ја развива оваа забрана преку забраната за употреба на факти и доставување на докази во подоцнежна судска постапка. На државите членки на Европската унија оставена им е слобода сами да одлучат дали обемот на доверливост ќе го определат со законско решение или тоа ќе го направат странките на спорот определувајќи го опсегот на доверливоста

<sup>12</sup> Член 7 став 1 точки (а) и (б) од Директивата 2008/52/ЕС.

<sup>13</sup> Целта на овие принципи е да послужат како водич за медијаторите, да ги информираат странките кои се одлучиле спорот да го решаваат по пат на медијација и да ја промовираат довербата на јавноста во медијацијата како постапка за решавање на спорови.

<sup>14</sup> Види: Institute of Arbitrators and Mediators Australia. The Principles of Conduct for Mediators. (2003):

2. Достапно на: <https://www.iama.org.au/sites/default/files/resources/rules-guidelines/principles%20of%20conduct%20for%20mediators.pdf>.

или пак решението ќе биде комбинација од веќе наведените.

Еден од правните механизми кои најчесто се користат за обезбедување на доверливоста во постапката на медијација е договорна одредба која е дел од договорот за медијација склучен на почетокот на постапката. Структурата и содржината на овие поединечни договори може да варира (дури и значително), но суштинско е дека повеќето содржат клаузула за доверливост. Типичен договор за медијација, меѓу другото предвидува обврска на било кое друго лице надвор од постапката да не му се откриваат информации наменети за или кои произлегуваат од или се во врска со медијацијата, вклучувајќи го и текот, исходот или прекилот на постапката на медијација. Како засебно се поставува прашањето дали овие договори за доверливост се однесуваат и на третите лица кои се присутни во постапката на медијација. Согласно основните правила на договорното право, договорот произведува дејство *inter partes*. Меѓутоа, за да се обезбеди извршност на овој договор, се смета дека од суштинско значење е истиот да се однесува на сите лица кои се поврзани со постапката на медијација. Во врска со овој начин на заштита на доверливоста, во државите на *common law* системот се дебатира и следново прашање: дали странките на спорот, пред почетокот на постапката треба да потпишат спогодба за доверливост (*confidentiality agreement*)<sup>15</sup> која вообичаено се става во прилог на спогодбата за медијација. Иако начелото на доверливост ќе се применува и во отсуство на писмена спогодба, сепак практичарите препорачуваат ваква спогодба да се склучи, бидејќи тоа е добар начин да се создаде писмен запис кој може да има повеќекратно значење во врска со временскиот период на кој се однесува доверливоста.<sup>16</sup>

И покрај потенцијалот на ваквите договори за заштита на доверливоста, во правната доктрина се негува одржување на претпазлив став дека сè уште има ограничувања по однос на ова начело.<sup>17</sup> Во контекст на ова, корисно е да се спомене дека ваквите договори не се предмет на доверливост, освен ако странките не се договорот поинаку. Исто така и конечната спогодба која што е резултат на постапката на медијација не е предмет на доверливост.

Правните решенија на државите на англо-саксонскиот правен систем (не и на државите од европско континенталниот правен систем) се на стојалиште дека содржината на сите дискусии и целокупната кореспонденција (пишана и не пишана) направени во текот на вистински преговори насочени кон постигнување на спогодба, автоматски се карактеризираат со привилегијата „без повреда (што значи без повреда за творецот на изјавата)“.<sup>18</sup>

15 Спогодба за доверливост или уште се нарекува спогодба за необјавување (*nondisclosure agreement-NDA*) е правно обврзувачки договор со кој некое лице дава ветување дека конкретни информации ќе ги чува како деловна тајна и таквите информации нема да ги открива на други лица без соодветно овластување. Види повеќе: Tysver, Daniel A. "Confidentiality Agreement". BITLAW. Достапно на: <http://www.bitlaw.com/forms/nda.html>.

16 На пример, Делот 1125(a)(5) од Калифорнискиот Законик за докази 1115-1128 (CA Evidence Code 1115-1128) предвидува дека ако за период од 10 (десет) календарски дена не постои комуникација меѓу медијаторот и било која од страните, медијацијата ќе се смета за завршена, а со тоа автоматски и начелото на доверливост не се применува по настанувањето на оваа ситуација. Писмениот договор во овој случај пак, би го проширил ваквиот временски период, така што начелото на доверливост ќе остане во сила сè додека страните разговараат со медијаторот за можното решавање на спорот.

17 Поопширно види: Callahan, Rebecca. "Mediation Confidentiality: For California Litigants, Why Should Mediation Confidentiality Be a Function of the Court in Which the Litigation is Pending." *Pepp. Disp. Resol.* LJ 12 (2012); Rufenacht, Mindy D. "Concern over Confidentiality in Mediation-An in-Depth Look at the Protection Provided by the Proposed Uniform Mediation Act, The." *J. Disp. Resol.* (2000); Johnson Jr, Paul Dayton. "Confidentiality in Mediation: What Can Florida Glean from the Uniform Mediation Act." *Fla. St. UL Rev.* 30 (2002).

18 "Without prejudice"- потекнува од обичајното право, произведува дејство *inter partes*, постои заради поттикнување на решавање на споровите и не е предвидена обврска било која страна да се откаже од неа.

Во контекст на информациите обелоденети во процесот на медијација, за разгледување на полето на примена на доверливоста, особено се релевантни следниве аспекти: видот на информациите што се предмет на доверливост; целта заради која информацијата е доверлива; лицето кое може да се повикува на принципот на доверливост и лицето во однос на кое може да се повикува на принципот на доверливост. Дискусијата за потребниот степен на заштита на информациите изнесени во постапката на медијација, најчесто, се поврзува со подоцнежна парнична постапка, која би следувала доколку спорот не се реши по пат на медијација. Главната тензија во овој случај е помеѓу значењето на доверливоста за успехот на медијацијата, од една страна и јавниот интерес дека судот го има најрелевантниот доказ за утврдување на вистината. Друго поле во кое се појавува потребата од доверливост на информациите е кога странката бара овие информации да не се откриваат пред трети страни, како што се: државните органи или конкурентите.

Во врска со значењето на ова начело и теоретичарите и практичарите истакнуваат дека доверливоста е едно од основните начела на медијацијата и другите АДР методи, чие значење доаѓа до израз преку следниве две тврдења: доверливоста ја зголемува подготвеноста на страните да се вклучат во постапката на медијација и доверливоста ја зголемува ефикасноста на постапката.

### 3. НАЧЕЛО НА РАМНОПРАВНОСТ И ЕДНАКВОСТ НА СТРАНИТЕ

Рамноправноста на страните во постапката на медијација е исто така фундаментална. Под рамноправност и еднаквост на страните во постапката на медијација се подразбира еднакви можности на страните и балансираност во моќта при договарањето во постапката на медијација. Ова начело произлегува од фактот што постигнувањето на спогодба од заеднички интерес не може да биде остварено во отсуство на еднаквост на страните. Отсуството на рамноправност може да резултира со постигнување на спогодба која нема да биде испочитувана или пак ќе биде проследена со судски постапки. Всушност, медијацијата е возможна само кога рамноправни и еднакви страни ќе се согласат да го решат заедничкиот спор, без притисок од било каков вид.

Постојат ситуации во кои страните се во рамнотежа на моќта дури и пред да започне постапката на медијација. Но, исто така, постојат и многу примери во кои нерамнотежата постои претходно, односно пред започнување на постапката на медијација. Има различни видови на нерамнотежа и нееднаквост меѓу странките на спорот и може да бидат изразени преку следниве аспекти: супериорност во однос на ресурсите која вклучува финансиска моќ, вештини, информации, образование и позиции; стратешка моќ, кога очигледно помоќната странка на спорот повеќе ќе изгуби доколку не постигне спогодба или очигледно послабата странка на спорот има силна јавна поддршка; емоционална или психолошка моќ, социјален статус или лична надмоќ; културолошка надмоќ преку доминантна раса или етничка припадност, сексуална ориентација; физичка надмоќ,<sup>19</sup> односно

Поопширно за потеклото види: The judgment of: Oliver LJ in *Cutts v Head* [1984] 1 All ER 596 at 605-606; House of Lords in *Rush & Tompkins Ltd v Greater London Council*, (1988) 3 All ER 73.

<sup>19</sup> Финансиски супериорната странка може да има предност како во судската постапка така и во постапка за медијација. Во студијата „Прашања во врска со правдата и праведноста при Алтернативното решавање на спорови“ NADRAC истакнува дека во АДР како и во секој друг процес за решавање на спорови, учесникот кој располага со поголеми финансиски средства може да ангажира адвокат, да си дозволи „чекање“ односно истек на време и иницирање на повеќе прашања, со што ќе имаат предност во однос на другите учесници во постапката, види: NADRAC. Issues of Fairness and Justice in Alternative Dispute Resolution.

способност за заплашување на другата страна и влијание врз донесувањето на нејзините одлуки врз основа на страв од насилство, или поради претходна физичка или емотивна злоупотреба и нерамноправност на половите, што вклучува како агрегација на ресурси, така и емотивна и психолошка надмоќ.<sup>20</sup> Прашањата кои што логички следуваат се: дали е возможно да се спроведе постапка на медијација во овие случаи, дали и како медијаторите би можеле да реагираат со цел да се воспостави посакуваната рамнотежа и дали има ситуации во кои нерамнотежата меѓу странките на спорот е толку голема што медијацијата како метод за решавање на спорови е несоодветна. Имено, точно е дека во медијацијата постои претпоставка за еднаквост на страните, меѓутоа критично прашање во однос на претходните е во колкав степен може да биде присутна нееднаквоста за да нема негативни последици по однос на постапката на медијација. И покрај горенаведената претпоставка, во пракса еднаквоста на страните може да не е присутна на почетокот на постапката на медијација. Голем број теоретичари и практичари пишуваат за начините на кои може да се решава нееднаквоста и нерамнотежата меѓу страните на постапката.<sup>21</sup> Додека напорите да се класифицираат и одделат овие начини се проблематични од едноставна причина што начинот кој што го применува медијаторот во процесот е сам по себе стратегија, сепак сметаме дека може да биде корисно да се погледне што покажува праксата. Практиката покажува дека медијаторот во вакви случаи може да ја прекине постапката затоа што согледал дека нееднаквоста на страните нема да овозможи склучување на спогодба која ќе биде од интерес на сите страни на постапката. Сепак, преовладува сфаќањето дека почетната нерамнотежа на моќта не треба во секој случај да значи прекинување на постапката на медијација. Во ваквите случаи, поаѓајќи од улогата на медијаторот да им помогне на страните да склучат спогодба, тој може да ја искористи постапката на медијација за да им помогне на страните да достигнат ниво на еднаквост што ќе им овозможи да дојдат до посакуваната спогодба. Ова може да биде направено преку подобрување на комуникациите меѓу страните, создавање на сомнежи околу позициите или само преку негово објективно учество. Ако медијаторот сака да предизвика сомневање за соодветните позиции на страните, тоа може да го направи преку наоѓање на можност за критика на документите или мислењата на посилната страна. Но медијаторот мора да биде внимателен дека ваквите критики нема да ја компромитираат неговата објективност. Во овие ситуации можеби подобро е да се даде соодветна алтернатива отколку да се изрази мислењето на очигледен начин. Медијаторот мора да биде претпазлив со овој пристап, кога станува збор за искусни странки.<sup>22</sup> Сакајќи да го достигне потребниот степен на еднаквост на страните, медијаторот може да балансира преку прашањата за информациите односно со ограничување на изнесувањето на податоците пред страните, како и преку охрабрување да биде споделено определено знаење. За каков пристап ќе се определи медијаторот во голема мера зависи од тоа за каков вид нееднаквост

Discussion Paper, Canberra (November 1997): 58.

20 Baylis, Claire, and Robyn Carroll. "Power issues in mediation." ADR Bulletin 7, no. 8 (2005): 1-2.

21 Mayer, Bernard. "The dynamics of power in mediation and negotiation." Mediation Quarterly 1987, no. 16 (1987): 75-86; Neumann, Diane. "How mediation can effectively address the male-female power imbalance in divorce." Mediation Quarterly 9, no. 3 (1992): 227-239; Wolski, Bobette. "Mediator settlement strategies: Winning friends and influencing people." (2001).

22 Како што се на пример, осигурителните компании кои точно ја знаат нивната изложеност како во однос на нивната одговорност, така и во однос на надоместот на штета, а исто така може да ги искористат во однос на другата страна и своите подобри организациски вештини, квалитетни советувања и заплашувања со цел прифаќање на помал износ како надомест на штета.

станува збор.

Што се однесува до прашањето дали има ситуации во кои нерамнотежата меѓу странките на спорот е толку голема што медијацијата како метод за решавање на спорови е несоодветна, повеќето медијатори како такви ги истакнуваат случаите на семејно насилство.<sup>23</sup>

Нерамноправноста и нееднаквост се реалност на процесот на медијација. Медијаторот мора да се обиде да утврди каде во односот лежи таа нееднаквост и од таа гледна точка да утврди кои чекори треба да се преземат за да се урамнотежи тој дисбаланс.<sup>24</sup>

#### 4. НАЧЕЛО НА НЕУТРАЛНОСТ И НЕПРИСТРАСНОСТ

Терминот „неутралност“ вообичаено се појавува во дискусиите поврзани со правилното однесување на медијаторите и во стандардите на многу професионални организации кои нудат медијаторски услуги<sup>25</sup> и се разликува од терминот „непристрасност“.<sup>26</sup> Се тврди дека усвојувањето на овој принцип им помага на медијаторите да воспостават доверба, кредибилитет и почит. Генерално прифатен став е дека доколку медијаторот не е во можност да го задржи неутралниот став, етичките кодекси и стандарди бараат тој да се повлече од случајот. Треба да се има во вид дека луѓето се привлечени од процесот на медијација врз основа на ветувањето дека се почитува неутралноста. Медијаторите пак, од своја страна тврдат дека се неутрални, но потребно е и да им објаснат на страните што значи овој принцип. Неутралноста, исто така е клучен концепт при дефинирањето на медијацијата. Имено, како еден од елементите преку кои се дефинира медијацијата, често се појавува неутралноста и непристрасноста на медијаторот како трета страна.

Модел-законот на УНЦИТРАЛ поставува определени насоки кои институцијата или лицето кои нудат медијаторски услуги, треба да ги почитуваат. Овие насоки бараат зајакнување на независноста и непристрасноста на помирувачот<sup>27</sup> или лицето кое е именувано за посредник е обврзано и пред почетокот на постапката, но и во текот на постапката, да открие секаква околност која би предизвикала оправдано сомневање неговата независност и непристрасност.<sup>28</sup> При тоа, намерното или ненамерното не откривање факти од страна на посредникот, а кои би можеле да предизвикаат оправдано сомневање во неговата независност и непристрасност, создава основа за поништување на спогодбата постигната согласно позитивните законски решенија.<sup>29</sup> Во оваа насока Модел-законот на УНЦИТРАЛ, исто така определува дека основна обврска и минимален стандард кој треба задолжително да се почитува од страна на посредникот е тој да одржуваат фер однос кон страните,

23 Види: Field, Rachael. "Neutrality and power: Myths and reality." ADR Bulletin 3, no. 1 (2000). Neumann, Diane. "How mediation can effectively address the male-female power imbalance in divorce." Mediation Quarterly 9, no. 3 (1992): 227-239.

24 Види: Christopherson, James. "Power Imbalances in Mediation." Ddc-law. (2009). Достапно на: [http://www.ddc-law.com/news\\_events/articlesofinterest/pdfs/Power%20Imbalances%20In%20Mediation.pdf](http://www.ddc-law.com/news_events/articlesofinterest/pdfs/Power%20Imbalances%20In%20Mediation.pdf).

25 Benjamin, Robert. "The Risks of Neutrality: Reconsidering the Term and Concept." Mediate. January, 2001. Достапно на: <http://www.mediate.com/articles/benjamin.cfm>.

26 Додека „неутралноста“ се користи повеќе да се опише чувството на незаинтересираност на медијаторот кон исходот на спорот, „непристрасноста“ се однесува на објективноста и праведноста кон страните на спорот за време на процесот на медијација. Меѓутоа има и теоретичари и практичари кои кога ја објаснуваат неутралноста не прават разлика со непристрасноста и ги користат како единствен термин.

27 A/CN.9/WG.II/WP.116 параграф 43 и A/CN.9/514, параграф 47.

28 A/CN.9/514, параграф 48. Види: A/CN.9/506, параграф 65.

29 Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17) параграф 50 и 157.

повикувајќи се на конкретни околности на случајот.<sup>30</sup> При тоа, треба да се има во вид фактот дека ваквата определба за фер третман е наменета за регулирање на постапката на помирување, а не за содржината на спогодбата.<sup>31</sup> Логички се наметнува прашањето: што се подразбира под фер третман? Сметаме дека освен претходното, барањето за „фер третман“ ја опфаќа и идејата дека посредниците треба да обезбедат еднаквост во третманот на страните на постапката. При тоа таквата еднаквост не значи дека треба задолжително да се посвети еднакво време на пооделните состаноци со страните. Имено, посредникот треба однапред да им објасни на страните дека можеби ќе има разлики во времетраењето на состаноците, кои не треба да се толкуваат никако поинаку освен како земање на време за да се истражат сите прашања, интереси и можности за спогодбено решавање на спорот.<sup>32</sup>

Директивата 2008/52/EУ потребата медијаторот да презема активности во полна автономија и независност, без да трпи влијание од други лица и да биде инволвиран во конфликт на интереси, ја утврдува како основен елемент кој гарантира успех на медијацијата.

Во Начелото IV.12, Препорака бр. R (2000) 10 наведува дека медијаторот треба да дејствува независно и непристрасно и нема надлежност да им наметне решение на страните.<sup>33</sup> Во однос на тоа што се подразбира под непристрасност и независност на медијаторот, оваа Препорака го прифаќа објаснувањето содржано во Препораката на Советот за Европа бр. R (98) 1 за семејна медијација. Како што е наведено в Препораката за семејна медијација (став 38, 39 и 40), „непристрасноста“ на медијаторот бара тој да не зазема страна или да ја фаворизира позицијата на една од страните во однос на другите. Медијаторот треба да обезбеди ставовите на секоја страна да се почитуваат и ниту една страна да не е ставена во понеповолна положба поради закана од насилство или стравот од настанување на штета. Исто така, медијаторот треба да ја спроведе постапката на начин што ќе овозможи најдобро возможно разрешување на нерамнотежата во моќта меѓу страните и да спречи застрашувачко или манипулативно однесување од било која од страните. Што се однесува до „независноста“, оваа Препорака определува дека медијаторите не треба да бидат под ничие влијание.

Концептот на неутралноста исполнет е со тешкотии и затоа значајно е да се напомене дека неутралноста има повеќе различни значења (тука ќе споменеме неколку од нив). Според искусниот медијатор Бенџамин (Robert Benjamin) неутралните медијатори се однесуваат на следниов начин:<sup>34</sup> не интервенираат во суштината на спорот, индиферентни се кон благосостојбата на странките на спорот, немаат никакви односи со страните надвор од постапката на медијација, не се трудат да ги променат видливите разлики во рамнотежата на моќ, не се заинтересирани за исходот на спорот и се ослободени од било какво влијание на спогодбата која ја постигнале странките на спорот. Спротивно на ова Гибсон (Kevin Gibson), Томсон (Leigh Thompson) и Бацерман (Max Bazerman) идентификуваат три различни концепти за неутралноста. Прво, неутралноста како непристрасност, согласно кој концепт медијаторот треба да биде ослободен од пристрасност и

30 Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17) параграф 57, Види: A/CN.9/487 параграф 123-126, A/CN.9/WG.II/WP.115 забелешка 22 и A/CN.9/506 параграф 70-73.

31 Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17) параграф 58, A/CN.9/487 параграф 122, Види: A/CN.9/WG.II/WP.115 забелешка 23 и A/CN.9/506 параграф 71.

32 A/CN.9/514, параграф 55.

33 Види: Начело IV.12

34 Ibid

треба да ги издвои неговите мислења, чувства и агенди; потоа неутралноста како еквистанца, концепт кој се фокусира на идејата дека медијаторите треба да се обидат да дадат еднакви можности на секоја од страните и на крај, неутралноста како „практика на дискурс“ односно медијаторите да го креираат решавањето на спорот на начин преку кој ќе им дадат можност на страните да ја раскажат својата приказна, и истовремено ќе оневозможат нивна сопствена делегитимација или маргинализација.<sup>35</sup> Филд (Rachel Field) укажува дека поимот неутралност во медијација ги опфаќа прашањата како што се: немање корист од исходот на спорот, непристрасност кон било која од страните на спорот, немање претходни познавања на спорот и/или страните на спорот, медијаторот не прави проценка на страните на спорот и нивниот спор и самата идеја дека медијаторот ќе биде фер и непристрасен.<sup>36</sup> Прашањето кое само по себе се наметнува е дали е возможно медијаторите да бидат неутрални во сите претходно опишани аспекти. Филд (Rachel Field) и Даглас (Kathy Douglas) истакнуваат дека сепак претходно опишаното е најшироката теоретска смисла на терминот и зависи од моделот на медијација кој што се применува, а во реалноста не сите медијатори се неутрални во сите сетила и во таа смисла тие подржуваат концепти на медијација кои се движат помеѓу (цитат) „сегашната преокупација со лажните тврдења за неутралност и преминот кон принципот обезбедување на страните со јасна и точната смисла за тоа што процесот на медијација може и не може да им обезбеди, па како резултат на ова да се усвојат модели на медијација кои го одбегнуваат принципот на неутралност“.<sup>37</sup> Професорот Бојл (Laurence Bouiie) исто така истакнува дека некои коментатори на медијацијата, кон неутралноста се однесуваат како кон најприсутен и најпогрешен мит за медијацијата, тврдејќи дека тоа не е ниту возможно ниту пожелно да се постигне. Во групата на овие коментатори спаѓа и Мајер (Bernard Mayer).

Од претходната анализа може да заклучиме дека во теоријата постои избалансиран пристап за тоа што неутралноста може да значи за лицата кои ја користат медијацијата. Но во праксата овој принцип не е доволно истражен и објаснет. Конфузијата околу тоа што се подразбира под неутралност, може да резултира со поплаки против медијаторите во конкретен процес на медијација. Затоа можеби најдобро решение е пред да започнат со медијација, медијаторите да се обидат, да им го појаснат значењето на поимот „неутралност“ на странките на спорот. Ова, на некој начин би било осигурување странките да не влезат во процесот на медијација со нереални очекувања во однос на услугите кои што ги обезбедуваат медијаторите. Исто така, со неутралноста тесно се поврзуваат ситуациите во кои медијаторот верува дека постои нерамнотежа на моќ и се поставува прашањето дали тој треба да се обиде да одговори на ова. Некои теоретичари сметаат дека секој обид од страна на медијаторите да ја надоместат нерамномерната распределба на моќ меѓу страните директно ќе се одрази на нивната неутралност. Мур (Christopher Moore) укажува дека доколку медијаторот презема чекори за да и помогне на послабата страна на спорот да ја мобилизира својата моќ, таа веќе го поседува медијаторот.<sup>38</sup> Но повеќето медијатори

35 Gibson, Kevin, Leigh Thompson, and Max H. Bazerman. "Shortcomings of neutrality in mediation: Solutions based on rationality." *Negotiation Journal* 12, no. 1 (1996): 69-80.

36 Field, Rachel. "Mediation Praxis: The Myths and Realities of the Intersection of Mediator Neutrality and the Process of Redressing Power Imbalances," *ADR Bulletin* Vol 3 No 1 (May/June 2000): 16-19.

37 Douglas, Kathy, and Rachael M. Field. "Therapeutic Jurisprudence: Providing Some Answers to the Neutrality Dilemma in Court-Connected Mediation." *Transforming Legal Processes in Court and Beyond* (2007): 67-84.

38 Moore, Christopher W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. Jossey-Bass, 3th

признаваат дека постигнувањето на фер решение зависи и од рамнотежата на моќ. Ова подразбира потреба од постоење на ваков ризик по однос на неутралноста и непристрасноста, кој ризик сепак, се надминува преку најважната функција на медијаторот да го води процесот на комуникација на начин кој овозможува сите страни да учествуваат во донесувањето на одлуката.

## 5. НАЧЕЛО НА ФЛЕКСИБИЛНОСТ

Една од карактеристиките на постапката на медијација, која не е достапна во судската постапка е нејзината флексибилност. Медијацијата всушност е дизајнирана да биде флексибилна и user-friendly.<sup>39</sup> Флексибилноста значи дека оваа постапка може да се прилагоди на околностите.

Модел-законот на УНЦИТРАЛ во членот 6 став 1 определува дека страните се слободни да се договорат и за начинот на кој ќе се спроведе постапката за помирување. Посредникот почитувајќи ја волјата на страните, може да го обликува процесот како што смета дека е соодветно.<sup>40</sup> Основна обврска и минимален стандард кој треба задолжително да се почитува при обликувањето на постапката од страна на посредникот е, тој да одржуваат фер однос кон страните, повикувајќи се на конкретни околности на случајот.<sup>41</sup>

Националните закони, генерално, имаат мошне флексибилен пристап при регулирањето на постапката на медијација. Ова пак значи минимална регулација на медијацијата со закон односно со законските решенија регулирани се само основните правила и генерални принципи кои се однесуваат на постапката на медијација. Правните системи на некои држави воопшто не предвидуваат законски решенија или правила за медијацијата, таков е случајот со Холандија и Јужна Африка. Од овој вообичаен заеднички пристап има и исклучоци од различен обем во различни држави (како што се на пр. Унгарија, Грција, Италија) во кои пак е создадена попрецизна законска рамка за медијацијата.<sup>42</sup>

Значењето на начелото на флексибилност се состои во тоа што им овозможува на страните на постапката сами да ги детерминираат параметрите на нивниот меѓусебен однос, ги ослободува од формалности и забрани, така што тие можат да ги вклучат оние аспекти на спорот за кои сметаат дека се релевантни,<sup>43</sup> страните на спорот можат да соработуваат и да истражуваат можности за постигнување на решение кое пак не би било можно да се постигне во судска или друга постапка, стриктно ограничена со параметри утврдени со закон. Бидејќи не постојат строги правила за постапката, ваквата флексибилност им овозможува на страните да го најдат најдобриот пат кон постигнување на спогодба. На овој начин медијацијата може да се справи со повеќе странки во спор истовремено и со голем број прашања во исто време (на пример, во семејната медијација, може да бидат вклучени две деца, мајка, татко и баба. Тие можеби ќе треба да зборуваат за задолженијата, успехот во училиштето, времето за излегување, надоместоците,

Edition (2003).

39 The World Bank: The Office of Mediation Services. "What is Mediation?". Достапно на: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/ORGUNITS/EXTCRS/EXTMEDIATION/0,,contentMDK:20224649~menuPK:64166116~pagePK:64166099~piPK:64166052~theSitePK:471064,00.html>.

40 A/CN.9/487 параграф 121, A/CN.9/WG.II/WP.115 забелешка 21 и A/CN.9/506 параграф 69.

41 Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17) параграф 57, Види: A/CN.9/487 параграф 123-126, A/CN.9/WG.II/WP.115 (22) и A/CN.9/506 параграф 70-73.

42 Види: Esplugues, Carlos, and Louis Marquis. "New Developments in Civil and Commercial Mediation", Springer International Publishing AG Switzerland (2015): 60-61.

43 Roberts, Ms Marian. Mediation in family disputes: principles of practice. Ashgate Publishing, Ltd. (2014): 155.

дисциплината, можеби дури и за употребата на кујната).<sup>44</sup>

Флексибилноста на постапката на медијација не може да се разгледува поодделно од флексибилноста на медијаторот. Имено, не постојат две исти странки, два исти спора, двајца исти медијатори и сите претходно наведени се менуваат од еден до друг момент. Она што било успешно за еден медијатор во еден момент за друг медијатор може да биде целосен неуспех. Она што е потребно не се забрани туку вештини, интуиција, флексибилност и способност да се биде „опасно“ чесен и емпатичен.<sup>45</sup> Флексибилноста овозможува да се постигне решение кое ќе понуди задоволување на интересите на странките повеќе од било кое друго решение постигнато на начин различен од медијацијата.

Сметеме дека флексибилноста сфатена како дел од заедничкото однесување при решавање на спорот, може да придонесе за подобрување на резултатите на медијацијата. Доколку пак се користи како тактика од едната или другата страна, може да доведе до неповолни резултати најмалку за една од страните на спорот. Но сепак неоспорен останува аргументот дека флексибилноста на страните им нуди поголема контрола врз резултатот на постапката и аналогно на тоа поголема мотивација да се постигне спогодба од заеднички интерес.

## 6. НАЧЕЛО НА НЕФОРМАЛНОСТ

Тесно поврзана со флексибилноста е неформалноста на постапката на медијација. Неформалноста како карактеристика на медијацијата означува дека таа е постапка која е структурирана, но истовремено ја нема ригидноста својствена за конвенционалната судска постапка. Медијаторот ја води постапката на неформален начин имајќи го во предвид основниот принцип дека неговата улога не е ниту да советува, ниту да суди.<sup>46</sup> Во медијацијата се искажуваат и чувства и токму филтрирањето на бесот, водено од медијаторот, може да биде многу корисно за постигнување на спогодба.<sup>47</sup> Имено, во оваа постапка страните и медијаторот седат заедно и блиску едни до други, зборуваат меѓу себе неформално и константно се охрабруваат да изнесуваат сè што им се чини дека е важно – било да станува збор за факти или емоции. Неформалноста им дозволува на страните да дизајнираат постапка која одговара на нивните потреби и може да биде помалку застрашувачка отколку одењето на суд. Меѓутоа барајќи ја неформалноста, страните често ја превидуваат важноста на самата постапка за успехот на медијацијата. Многу од страните кои учествуваат во процесот на медијација многу малку размислуваат за тоа како е дизајнирана медијацијата, сè додека не се појават на првиот состанок.<sup>48</sup>

Генерално медијацијата се појавува во две форми: олеснувачка медијација, каде што медијаторот само го води процесот и предлага можности за решавање, но не дава мислење за било кое фактичко или правно прашање во спорот и евалуирачка медијација, каде што страните на спорот бараат мислење за да пробие ќор-сокакот по однос на било кое прашање, а медијаторот го утврдува тоа

44 American Bar Association. "How Courts Work, Mediation: What Are the Advantages to Mediation?" Americanbar. Достапно на: [https://www.americanbar.org/groups/public\\_education/resources/law\\_related\\_education\\_network/how\\_courts\\_work/mediation\\_advantages.html](https://www.americanbar.org/groups/public_education/resources/law_related_education_network/how_courts_work/mediation_advantages.html).

45 Derer, Ivan J. "Breaking Through the Myths Flexibility, Creativity and Power in Mediation" (2004): 6.

46 Chandrachud, Dhananjaya Y. "Mediation – realizing the potential and designing implementation strategies", 9. Lawcommissionofindia. Достапно на: [http://lawcommissionofindia.nic.in/adr\\_conf/chandrachud3.pdf](http://lawcommissionofindia.nic.in/adr_conf/chandrachud3.pdf).

47 Mashamba, Clement J. Alternative Dispute Resolution in Tanzania: Law and Practice. Mkuki na Nyota Publishers (2014): 68.

48 Lurie, Paul M. "The Importance of Process Design to a Successful Mediation". Chapter 18 in Handbook on Construction Arbitration and ADR, 2nd Edition. American Arbitration Association, 2010.

прашање. Медијаторот не донесува конечна одлука како што тоа го прават судијата или арбитрите. Наместо тоа медијаторот поставува неформални прашања за да им помогне на страните на спорот да комуницираат и да ги усогласат нивните точки на гледање, проблеми, приоритети, интереси и потреби. Медијаторот исто така може неформално да ги анализира нивните алтернативи. Страните се исто така согласни да се задржи неформалноста на медијацијата и нејзината одвоеност од било која друга формална постапка.

Од друга страна, Абел (Richard Abel) и некои од неговите колеги (Sousa Santos, Christine Harrington, Richard Delgado и други) имаат спротивно стојалиште и го осудуваат неформализмот како задржување на пристапот до правдата за сиромашните и маргинализираните групи и истиот не го подобрува пристапот до правдата.<sup>49</sup> Практичарите пак од своја страна коментираат дека токму неформалноста влијае врз намалувањето на трошоците на постапката.

И покрај спротивставените сфаќања, она што е јасно е дека медијацијата не е формален процес за утврдување на факти и се одржува во релаксирана и позитивна атмосфера.

## ЗАКЛУЧОК

Основните начела на медијацијата се основните мисли - водилки коишто ја определуваат насоката на размислување и движење на сите лице кои на било кој начин се поврзани со медијацијата. Овие основни начела треба да претставуваат споделени вредности коишто ќе овозможат ефективно и ефикасно спроведување на постапката на медијација. Медијацијата не секогаш ќе биде соодветен метод за решавање на сите видови на спорови, но нејзините основни начела може да им помогнат на поединците да му пристапат на спорот од многу поинаква перспектива. Овие клучни принципи, покрај наведената, имаат и друга мошне значајна улога - едукативна: да им помогнат на медијаторите; да ги информираат учесниците за медијацијата и да ја промовираат довербата во медијацијата како ефикасен и продуктивен процес.

<sup>49</sup> Види поопширно: American Arbitration Association. Handbook on Mediation. JurisNet.LLC, 2nd Edition (2010): 153-165; Encyclopedia of Law & Society: American and Global Perspectives, Chapter Title: "Dispute Resolution, Alternative", Sage Publications, Inc.: 422-427.

**КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА**

1. AIA. European Mediation Training for Practitioners of Justice: A Guide to European Mediation. Association for International Arbitration (ed.) maklu Antwerpen Apeldoorn Portland (2012)
2. Alexander, Nadja Marie. Global trends in mediation. Vol. 1. Kluwer Law International (2006).
3. 3American Arbitration Association. Handbook on Mediation. JurisNet.LLC, 2nd Edition (2010)
4. American Bar Association. "How Courts Work, Mediation: What Are the Advantages to Mediation?" Americanbar. Derer, Ivan J. "Breaking Through the Myths Flexibility, Creativity and Power in Mediation" (2004)
5. Baylis, Claire, and Robyn Carroll. "Power issues in mediation." ADR Bulletin7, no. 8 (2005)
6. Benjamin, Robert. "The Risks of Neutrality: Reconsidering the Term and Concept." Mediate. January, 2001.
7. Callahan, Rebecca. "Mediation Confidentiality: For California Litigants, Why Should Mediation Confidentiality Be a Function of the Court in Which the Litigation is Pending." Pepp. Disp. Resol. LJ 12 (2012);
8. Chandrachud, Dhananjaya Y. "Mediation – realizing the potential and designing implementation strategies", 9. Lawcommissionofindia
9. Christopherson, James. "Power Imbalances in Mediation." Ddc-law. (2009)
10. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, Official Journal of the European Union L 136/3, 24.5.2008
11. Don Cripe. "Mediation is Always... Voluntary?." Mediate. September, 2013.
12. 1Douglas, Kathy, and Rachael M. Field. "Therapeutic Jurisprudence: Providing Some Answers to the Neutrality Dilemma in Court-Connected Mediation." Transforming Legal Processes in Court and Beyond (2007)
13. Eliades, Dimitrios. "Power in mediation-some reflections." ADR Bulletin 2, no. 1 (1999).
14. Encyclopedia of Law & Society: American and Global Perspectives, Chapter Title: "Dispute Resolution, Alternative", Sage Publications, Inc.
15. Esplugues, Carlos, and Louis Marquis. "New Developments in Civil and Commercial Mediation", Springer International Publishing AG Switzerland (2015)
16. Field, Rachael, and Neal Wood. "Marketing Mediation Ethically: The Case of Confidentiality." Queensland U. Tech. L. & Just. J. 5 (2005)
17. Field, Rachael. "Neutrality and power: Myths and reality." ADR Bulletin 3, no. 1 (2000).
18. Field, Rachel. "Mediation Praxis: The Myths and Realities of the Intersection of Mediator Neutrality and the Process of Redressing Power Imbalances," ADR Bulletin Vol 3 No 1 (May/June 2000)
19. Gibson, Kevin, Leigh Thompson, and Max H. Bazerman. "Shortcomings of neutrality in mediation: Solutions based on rationality." Negotiation Journal12, no. 1 (1996)
20. Institute of Arbitrators and Mediators Australia. The Principles of Conduct for Mediators. (2003)
21. Johnson Jr, Paul Dayton. "Confidentiality in Mediation: What Can Florida Glean from the Uniform Mediation Act." Fla. St. UL Rev. 30 (2002).
22. Lurie, Paul M. "The Importance of Process Design to a Successful Mediation". Chapter 18 in Handbook on Construction Arbitration and ADR, 2nd Edition.

- American Arbitration Association, 2010.
23. Mashamba, Clement J. *Alternative Dispute Resolution in Tanzania: Law and Practice*. Mkuki na Nyota Publishers (2014)
24. Maute, Judith L. "Mediator Accountability: Responding to Fairness Concerns." *J. Disp. Resol.* (1990);
25. Mayer, Bernard. "The dynamics of power in mediation and negotiation." *Mediation Quarterly* 1987, no. 16 (1987)
26. Moore, Christopher W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. Jossey-Bass, 3th Edition (2003).
27. NADRAC. *Issues of Fairness and Justice in Alternative Dispute Resolution*. Discussion Paper, Canberra (November 1997)
28. Neumann, Diane. "How mediation can effectively address the male-female power imbalance in divorce." *Mediation Quarterly* 9, no. 3 (1992)
29. Neumann, Diane. "How mediation can effectively address the male-female power imbalance in divorce." *Mediation Quarterly* 9, no. 3 (1992)
30. Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17), параграф 30-31, 127-134 и 155.
31. Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17) параграф 50 и 157.
32. Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17)
33. Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17)
34. Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17)
35. Roberts, Ms Marian. *Mediation in family disputes: principles of practice*. Ashgate Publishing, Ltd. (2014)
36. Rufenacht, Mindy D. "Concern over Confidentiality in Mediation-An in-Depth Look at the Protection Provided by the Proposed Uniform Mediation Act, The." *J. Disp. Resol.* (2000);
37. The judgment of. Oliver LJ in *Cutts v Head* [1984] 1 All ER 596 at 605-606; House of Lords in *Rush & Tompkins Ltd v Greater London Council*, (1988) 3 All ER 73.
38. The World Bank: The Office of Mediation Services. "What is Mediation?". Достапно на: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/ORGUNITS/EXTCRS/EXTMEDIATION/0,,contentMDK:20224649~menuPK:64166116~pagePK:64166099~piPK:64166052~theSitePK:471064,00.html>.
39. Tysver, Daniel A. "Confidentiality Agreement". BITLAW.
40. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006 Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Supplement No. 17 (A/57/17)
41. Wolski, Bobette. "Mediator settlement strategies: Winning friends and influencing people." (2001).